

CONSERVATION OF THE PAINTINGS *BITWA POD WIEDNIEM (BATTLE OF VIENNA)* AND *BITWA POD PARKANAMI (BATTLE OF PARKANY)*

The complex conservation of the paintings by Martin Altomonte *Bitwa pod Wiedniem* (*Battle of Vienna*) and *Bitwa pod Parkanami* (*Battle of Parkany*), founded by King Jan Sobieski III for the St. Laurence Collegiate Church in Żółkiew near Lwów, was the largest and most prestigious Polish – Ukrainian project in the field of restoring historic places that are part of the countries' common cultural heritage. Work on the battle scene canvas paintings performed by Polish and Ukrainian specialists was financed by the Ministry of Culture and National Heritage of the Republic of Poland. The conservation work on the paintings *Bitwa pod Wiedniem* /*Battle of Vienna*/ and *Bitwa pod Parkanami* /*Battle of Parkany*/ was conducted under the contract signed between the Royal Castle in Warsaw and the Lwów Art Gallery. On the Polish side the institutions involved in the project were the Royal Castle in Warsaw, Wawel Royal Castle and the departments of artwork conservation of the Academies of Fine Arts in Warsaw and Kraków. The restoration was performed in Warsaw, Poland, by a Polish – Ukrainian team of experts. Laboratory tests were performed by Polish specialists. Conservation work comprised the full-scale conservation of the paintings and the partial reconstruction of the frames, research work and the full documentation of the conservation that was performed. The paintings are due to be exhibited in the church in Żółkiew.

Fragment obrazu Martina Altomontego *Bitwa pod Wiedniem* po konserwacji

PAWEŁ SADLEJ

KONSERWACJA

Bitwy pod Wiedniem i Bitwy pod Parkanami

Prace konserwatorskie monumentalnych obrazów Martina Altomontego *Bitwa pod Wiedniem* i *Bitwa pod Parkanami* przeprowadzono na mocy umowy między Zamkiem Królewskim w Warszawie i Lwowską Galerią Sztuki. Ze strony polskiej w realizacji projektu uczestniczył Zamek Królewski w Warszawie, Zamek Królewski na Wawelu oraz wydziały konserwacji dzieł sztuki Akademii Sztuk Pięknych w Warszawie i w Krakowie.

Konserwacje zostały wykonane w Warszawie przez polsko-ukraiński zespół konserwatorów. Badania laboratoryjne wykonali polscy badacze. Prace konserwatorskie w latach 2007–2011 obejmowały pełną konserwację obrazów oraz konserwację i częściową rekonstrukcję ich ram, a także prace badawcze i pełną dokumentację działań konserwatorskich. Zaplanowano wyeksponowanie obrazów w kościele w Żółkwi na Ukrainie.

Konserwowane obiekty były zniszczone w stopniu zagrażającym istnieniu materii dzieł. Oprócz zmian wynikających z naturalnych procesów starzenia i eksploatacji – powstały zniszczenia i zmiany wynikające z działań o charakterze konserwatorskim oraz na skutek ekstremalnie złych warunków panujących w żółkiewskim kościele od II wojny światowej aż do 1968 r., kiedy to oba obrazy zdeponowano w Lwowskiej Galerii Sztuki. Działania

Prace konserwatorskie *Bitwy pod Wiedniem*, opracowanie lica obrazu

Prace konserwatorskie wykonywane przy obrazach po 1825 r. doprowadziły do licznych zmian – łącznie ze zmianą rozmiarów obrazu. Okazało się bowiem, że obraz *Bitwa pod Wiedniem* został skrócony w partiach nieba na tyle, aby dopasować malowidło do nowej dekoracji malarsko-sztukatorskiej wnętrza świątyni. Ten sam obraz został na początku lat 70. XX w. poddany szybkim zabiegom konserwatorskim. W wyniku tych działań wielkie malowidło eksponowano tylko częściowo – zawieszono je w sali zamku w Olesku na drągu, na którym zawinięto górną część płótna z partiami nieba. Mimo to obraz *Bitwa pod Wiedniem* zachował się w znacznie lepszym stanie niż drugie dzieło z Żółtkwi. Obraz *Bitwa pod Parkanami* był

Fragment obrazu *Bitwa pod Wiedniem* przed i po konserwacji

Fragment obrazu *Bitwa pod Wiedniem* po konserwacji

w stanie agonialnym. Jego zniszczenia mechaniczne i biologiczne występowały już na całej powierzchni i doprowadziły obiekt do stanu kryzysowego; zabytkowa materia dzieła zagrożona była kompletną destrukcją.

Założenia prac konserwatorskich zostały wypracowane przez polskich konserwatorów, a następnie zatwierdzone przez komisję konserwatorską oraz przedstawicieli Lwowskiej Galerii Sztuki jako właściciela obiektów. Konserwacja obejmowała działania mające na celu: powstrzymanie procesu destrukcji obu dzieł, przywrócenie ich zabytkowej materii odpowiednich parametrów technicznych, odtworzenie walorów estetycznych i artystycznych oraz zabezpieczenie konserwowanych obiektów przed ponow-

Martino Altomonte, *Bitwa pod Wiedniem*, obraz po konserwacji

nymi procesami destrukcji. Zrealizowano również program badawczy, obejmujący technologię konserwowania dzieł i interwencji konserwatorskich. Konserwacja obu batalistycznych obrazów i ram do nich była bardzo skomplikowanym projektem konserwatorskim. Trudne zadanie wymagało rzetelnego przygotowania – dokładnego planu działań uwzględniających alternatywne rozwiązania organizacyjne, techniczne i technologiczne. Do prac konserwatorskich specjalnie powołano polsko-ukraiński zespół liczący 25 konserwatorów. Niezbędne okazało się wynajęcie odpowiedniej dużej pracowni, w której oba wielkoformatowe płótna rozłożono obok siebie na specjalnie wybudowanych schodach. Stworzenie odpowiedniej infrastruktury technicznej było podstawowym warunkiem rozpoczęcia prac. Konserwatorzy musieli opracować indywidualne rozwiązania, dające możliwość

Bitwa pod Wiedniem w trakcie konserwacji

Martino Altomonte, *Bitwa pod Parkanami*, obraz po konserwacji

skutecznej pracy i zapewniające obu obrazom bezpieczeństwo. Zbudowano sześć wałów do transportu i przewijania obrazów w trakcie konserwacji, wykonano systemy napiągające płótna w trakcie ich konserwacji. W końcu – zaprojektowano i wykonano nowatorskie rozwiązania aluminiowo-drewnianych krosien, spełniających jednocześnie funkcję konstrukcji nośnej ram. Zmieniono system montażu elementów ram.

Transportowanie, przemieszczanie i przechowywanie tak dużych obrazów było zadaniem trudnym, wymuszającym niestandardowe działania. Wyprowadzenie obiektów z ekspozycji w Olesku oraz z magazynu we Lwowie wymagało wybudowania wysokich rusztowań, wykorzystania

podnośników mechanicznych i częściowej rozbiórki stolarki okiennej. Transport i eksponowanie odrestaurowanych obrazów na dwóch wystawach także wymagał indywidualnych rozwiązań technicznych i organizacyjnych – łącznie z wykorzystaniem dźwigów samojezdnych.

Oba dzieła sztuki zostały przewiezione do Zamku Królewskiego w Warszawie na dwóch wałach specjalnie zaprojektowanych i wykonanych do transportu i dalszych prac konserwatorskich. Malowidło *Bitwa pod Wiedniem*, eksponowane dotąd jako częściowo zawinięte, zdemontowano i nawinięto na wał na zamku w Olesku, natomiast *Bitwę pod Parkanami* przygotowano do transportu we Lwowie, w siedzibie Lwowskiej Galerii Sztuki.

Fragment obrazu *Bitwa pod Parkanami* podczas i po konserwacji

Pierwszymi pracami polskich konserwatorów były badania mikrobiologiczne, konieczne do zneutralizowania i usunięcia aktywnych kolonii pleśni, grzybów. Po wykonaniu wstępnego zabezpieczenia i konsolidacji warstw technologicznych – przystąpiono do usuwania wtórnych interwencji z lica i odwrócia obrazów. Wykonano nowe dublaże i konsolidację warstw barwnych.

Następnym etapem konserwacji była rewaloryzacja wartości artystycznych i estetycznych obu obrazów. Charakter i zakres prac przy opracowaniu ich warstwy malarzkiej przy obu obrazach się różnił. Warstwy malarskie obrazu *Bitwa pod Parkanami* były zniszczone na całej powierzchni. Oprócz licznych drobnych i większych ubytków, zachowane warstwy uległy częściowej degradacji – zarówno trwałym, jak i usuwalnym zmianom optycznym. Obraz *Bitwa pod Wiedniem* poddawany był w latach 70. XX w. częściowym zabiegom konserwatorskim, a zniszczenia jego warstw barwnych miały charakter lokalny.

Równoległe z pracami konserwatorskimi przeprowadzono konserwację i rekonstrukcję dwóch przewiezionych do Warszawy ram z kartuszami. Zachowane, choć zniszczone, fragmenty ram były przechowywane na terenie kościoła w Żółtkwi, a następnie częściowo je przekształcono, adaptując *Bitwę pod Wiedniem* do ekspozycji na zamku w Olesku. Brakujące elementy ram zrekonstruowano, opierając się na zachowanych fragmentach i przekazach ikonograficznych.

Po zakończeniu prac konserwatorskich obrazy zostały wystawione na dwóch wystawach w Muzeum Teatralnym Teatru Wielkiego Opery Narodowej w Warszawie oraz w Muzeum Architektury w Wrocławiu. Na wystawach zaprezentowano w formie plaszcz przeprowadzone prace konserwatorskie przy obrazach, jak również kościół w Żółtkwi – miejsce pierwotnej ekspozycji obrazów. Osobne

plaszcz przedstawiały ponad dwudziestoletnią obecność i prace polskich konserwatorów w kolegiacie żółtkiewskiej.

Wszystkie działania konserwatorskie prowadzone były w taki sposób, aby obrazy można było bezpiecznie przemieszczać i prezentować oraz aby w przyszłości mogły bezpiecznie zawiśnąć w kościele w Żółtkwi.

Rozpoczęty w 2007 r. projekt konserwatorski został poprzedzony dwuletnimi konsultacjami polsko-ukraińskimi. Konserwację obrazów zakończono w 2011 r. Po dwóch kwietniowych wystawach w 2012 r. oba obrazy przetransportowano do Lwowskiej Galerii Sztuki i złożono w przejściowym magazynie w Olesku. Zakończenie wszystkich prac konserwatorskich przy obrazach *Bitwa pod Wiedniem* i *Bitwa pod Parkanami* nastąpi jednak dopiero po ich zawieszeniu w kościele w Żółtkwi – na miejscu ich pierwotnej ekspozycji.

Fot. autor

Prace konserwatorskie przy opracowywaniu lica obrazu

